

Բ Ե Ջ Մ Ե Ա Է Պ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲՆԵԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԵԿԱՆ ԵՒ ԲՆԵՐՍԻՐԵԿԱՆ
ԳԻՏԵԼ, ԵՇՑ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 20.

1844

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 15.

ԲՆԵԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆՔԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Լ'Ամսոյ :

Լ'ՄԻԱՆՏ՝ ըսուած հանքայիննիւթը բնութե՛զ զարմանալի գոյացուած թիւններէն մէկն է . բաղադրուած մէջի գլխաւոր նիւթերը կարծր քարեր են . ինչպէս գայլախազ, մանեղիա , քիչ մը պաղլեղ և կիր . աս նիւթերն ալ անանկ կարգով բաղկացած՝ որ բուսական թելերու կը նմանին . և իրաւցընէ ամիսնոր իրեն մետաքսի պէս փայլունութեամբը և բարակ կակուղ ու առաձգական թելերուն ալ դիւրին կերպով զատուելովը՝ վուշի ու մետաքսի շատ կը նմանի : Լ'միանտին գոյնը երբեմն ճերմակ մետաքսի պէս կ'ըլլայ , երբեմն մոխրագոյն , քիչ անգամ մթնագոյն , կանաչ կամ սև : Լ'ս յատկու-

թիւններովը և կրակի մէջ ալ անպական մնալովը՝ ամիսնոր պատուական հանքերէն մէկը կը սեպուի . ուստի մարդիկ ամէն ատեն մեծ ջանքեր են աս նիւթս գետնի տակէն հանելու , մանելու , անկէ դիպակներ և ինչուան անայրելի թղթեր շինելու : Հիները կ'երենայ թէ շատ վարպետ են եղեր ասիկայ բանելու ու այլևայլ կտաւներ շինելու կողմանէ . որ կրակի մէջ ալ ամենեւին չ'ընտանէին զատ , բոլոր աղտոտութիւնն ալ կը մաքրուի եղեր :

Պլինիոս կը պատմէ թէ ինքը աչքով տեսեր է , որ մեծ հարկիքէ մը ետքը սեղանի փռոցները՝ որ ամիսնտէ շինած էին՝ աղտոտած ըլլալով կրակի մէջ ձգեցին , և ջրով լուացուած կտաւէն աղէկ մաքրուեցաւ կ'ըսէ : Ինքը դարձեալ կը պատմէ թէ աս նիւթս աւելի թագաւորներուն յուղարկաւորութեան ժամանակը կը գործածեն եղեր . վասն զի կ'ըսէ թէ անով անկողիններ ու սաւաններ կը շինէին , և թագաւորներուն դիակը մէջը պըլլած կը դնէին խարուկին վըրայ այրելու համար . որպէս զի անոնց

1 Ամսոյ բառը՝ որ ամէն եւրոպացի ազգերը կը գործածեն , յունական է (Άμιαντον) որ կը նշանակէ անարատ , կրակի մէջ անարատ մնալուն համար . մեր նախնիք ալ անորոք թարգմանած են սրբոյն Բարսղի մէջ , ուր կ'ըսէ . «Է բնութիւն մարմնոյ՝ զոր կոչեն Անարատ , որ 'ի բոց անկեալ կալով կայծանալ թուի . արտաքս առեալ 'ի հըրոյն՝ որպէս ջրով փայլեալ՝ մաքրագոյն լինի » . Ճառ . յշ . պահ : Բայց մինք ընդհանուր գործածուած ուսումնական բառը պահելու չ'ընտանք . եւրոպացիք կ'ըսեն նաև ասէն : Գղ . Amiante կամ Asbeste .

մարմնոյն մոխիրը խարուկին փայտե-
րուն մոխրին հետ չխառնուի, հապա
զատ պահուի: Ինչուան հիմա ալ մեծ
(Թ) աթարստանի իշխաններուն մար-
մինը աս կերպով կ'այրեն կ'ըսեն:

Եր ատեններն ալ ոմանք ետեւէ
ընկան ամիանտը մանելու, և ինչուան
զգեստներ ալ շինեցին անկէ. բայց
որովհետեւ պարզ ամիանտին թելը
այնչափ չկրցան կակըղցընել որ կարե-
նայ կտաւի պէս գործուիլ, աս գիւ-
տը հնարեցին որ ամիանտին հետ քիչ
մը բամբակ վուշ կը խառնէին, ետքը
անոնցմով գործուած կտաւները կրա-
կի մէջ ձգելով՝ վուշը բամբակը կ'այ-
րէին, ու պարզ ամիանտէ կտաւը կը
մնար: (Թ) և որ գործուելու յարմար
ամիանտը գտնէին՝ թերեւս աս հնարքն
ալ պէտք չէր ըլլար:

Ամիանտը շատ տեսակ է, ինչպէս
կահուղ ամիանտ, կարծր ամիանտ, և
խայտաշէ ամիանտ: Ետաւ շինելու հա-
մար ամենէն յարմարը առջի տեսակն
է. և որչափ որ թելերը կակուղ ու
երկայն ըլլան՝ մանեւն ալ այնչափ
դիւրին կ'ըլլայ: Տասը տարիի չափ
առաջ Փերփենթի անունով իտալա-
ցի խաթուն մը աս տեսակ ամիանտէ
խիստ աղէկ ու բարակ կտաւներ՝
թղթեր ու ինչուան աղուոր հիւսուած
ժապակէններ կը շինէր: Եւ իսկ խա-
թունը իր ձեռքովը շինած ամիանտէ
թղթովը գիրք մը տպել տուաւ, և
Պաղղիայի ուսմանց և արուեստից
ձեմարանին ընծայ խրկեց: Երեն գը-
տած հնարքն աս է.

Եւ ակնքոյ ըսուած ձորէն ելած կա-
կուղ ու դիւրատաշ քարը կ'առնէր,
և ան քարին մէջ եղած ողորկ, կա-
կուղ ու դեղնագոյն կանաչ ամիանտը
մէջէն զատելով, (որ բուն քարին հետ
կպած չըլլալուն համար՝ դիւրաւ կը
բաժնուի,) ամբողջ զանգուած մը
կ'ընէր, թակով կը ծեծէր, ու թելերը
մէկմէկէ դիւրաւ կը բաժնէր:

Ամիանտը մանեւն առաջ պէտք է
հորկ ջրով լուան ալ՝ որ հետը խառ-
նուած հողերն ու օտար նիւթերը եւ-

լեն ու մաքրուի: Երբոր բաւական
կը չորնայ, կտոր կտոր բաժնելով սան-
տրելու ու թեթեւ կերպով մը ձեռքի
մէջ շփելու է, և երկու ծայրերէն
բռնելով թել թել քաշելու է. քաշե-
լու ատեն քանի որ քրքրին՝ նոյն ա-
միանտի կտորին հինկին ու թին տաս-
նին և ինչուան տասուրեքին եր-
կայնութեամբը ձերմակ ու բարակ
թելեր կ'ելեն:

Ինչուան հիմա բնապատումները
չէին յիշած ամիանտին թելերուն բա-
րակութիւնը. և ո՞վ կրնար մակաբե-
րել թէ ան հաստ թելերուն մէջէն
եւլեն այնպիսի բարակ, ձերմակ ու
երկայն թելեր՝ որ ամէն բանի կարե-
նան գործածուիլ. ինչպէս մետաք-
սին թելերը շերամին խողակին վրայ
կծիկի պէս պըլլուած կ'ըլլան, ասանկ
ալ ամիանտին բարակ թելերը հաս-
տերուն վրայ պըլլուած են:

(Թ) Երբ հանելէն ետքը պէտք է
զանոնք սանտրել. իսկ սանտրը իրեք
կարգ կարի ասեղներով շինուած պի-
տի ըլլայ. թելերը երկայն՝ ձկուն և
խիստ բարակ ըլլալուն՝ վուշի ու մե-
տաքսի պէս դիւրաւ կը սանտրուին ու
կը բացուին. աս կերպով մանուած
ամիանտէն ամէն տեսակ բան կրնայ
շինուիլ: Եւ նաեւ կտորուանքն ալ
երբոր բաւական երկայնութիւն ու-
նին՝ կրնան բանի գալ, առջիննե-
րուն պէս կոկելով, ինչպէս նաև խիստ
հաստ թելերն ալ. բայց աս վերջին-
ները աւելի ամիանտէ թուղթ շինե-
լու համար կը գործածուին, և աս
բանիս համար զանոնք աղէկ մը կը
գզեն:

Ամիանտէ թղթերը դիմացկուն ը-
նելու համար՝ ջրով հալած սոսինձ
կամ խէժ կը գործածեն. և աս լուծ-
մունքին մէջ սպունգ մը թաթխելով
ամէն մէկ թերթին վրայ կամացուկ մը
կը քսեն, ինչպէս թղթերը այլեայլ
գունով ներկելու ատեն կ'ընեն: Երբ
որ թերթերը կը չորնան, վրանին
ծանր գլան մը կը պտըտցընեն որ կը-
ւընձմրտած տեղուանքը շտկին:

Ի՞նչ կերպով շինուած թուղթը թէ գրելու աղէկ կուգայ և թէ տպելու . և թէ որ գրելու ատեն մանկանեզով ու երկրթի ծծումբուտով բաղադրած թանաք գործածես, կրակի մէջ ալ ձգես նէ՝ գրերը չեն փճանար :

Իմիանտէ թղթերը խիստ աղէկ են երևելի ձեռագիրները կրակէ պահելու համար : Սաժ անունով գաղղիացին կ'ըսէ թէ Չինացիք ինչուան 6 մեթր երկայնք ունեցող թղթեր և լայն մարով կերպասներ կը շինեն ամիանտէն :

Իմիանտէ կը շինուին նաև անայրելի պատրոյգներ՝, որ ան ատեն ոչ փոխելու կարտուութիւն կ'ըլլայ, ոչ ալ քիթը կտրելու . միայն երբոր եղին աղտը վրանին սաստիկ թանձրանայ՝ պէտք է կրակի մէջ ձգել որ մաքրուին :

Շատ տեղուանք ամիանտը ուրիշ շատ բաներու ալ կը գործածեն . որովհետեւ հասարակ կրակով չայլայլիր, և միայն խիստ սաստիկ կրակով ապակի կը դառնայ, անոր համար շարժական փուռեր, թոնիրներ և կրակաբաններ ալ կը շինեն անկէ :

Ի՞նչ բանիս համար նախ ամիանտը կը փշրեն, ետքը կպչուն խժային հիւթով մը շաղուելով՝ կաղպարներու մէջ կը թափեն . աս տեսակ անօթներուն աղէկութիւնն աս է որ թէ ամուր են և թէ թեթեւ . գոյներնին առաջ մոխրագոյն է ու քիչ մը կարմրի կը զարնէ, բայց կրակով կը փոխուի ու կը ճերմակի :

Վորսիքա կղզիին բրուտները պրտուկներ՝ պնակներ շինելու շաղախին մէջ ամիանտ ալ կը խառնեն, որով ամանները թեթեւ կ'ըլլան, և մէկմէկու զարնուին, կամ կրակի մէջ դրուին նէ, շուտով չեն կոտորիր :

Իմիանտը բնութեան մէջ շատ կը գտնուի . խիստ առատ գտնուած տեղերը ասոնք են .

Սաւոյայի խարանթէզ ըսուած

գաւառը . աս տեղի ամիանտը կակուղ տեսակէն է, և թելերը ուրիշ տեղ գտնուածներէն աւելի երկայն ու մետաքսի նման կ'ըլլան : Վորսիքայիններն ալ նոյն տեսակէն են . թէպէտ և վերինին աղուորութիւն չունին, բայց խիստ առատ են : Պիրենեան լեռներուն մէջ՝ Պարէժի մօտերն ալ շատ կը գտնուի՝ միջայով լցուած ժայռերու ճեղքերուն մէջ : Արգտնուինաև խաթարստան, Ստորին նահանգները, Եգիպտոս, Լքիադիա, Լսկլըսի կղզին, Սկովտիա, Վաղղիայի Սոնթոպան գաւառը և Սիպերիա :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՌՈՒԵՍՏ

Սեղբաճճ :

() ԸՆԳՐԻՍ առջի տարուանը մէջ չորս յօդուածով համառօտեցինք մեղու պահելու վրայ եղած գլխաւոր գիտելիքները, ետքի յօդուածին վերջերն ալ համառօտ մը յիշեցինք մեղը մոմէն զատելուն ու մաքրելուն կերպը . հիմա հոս քիչ մը աւելի ընդարձակ տեղեկութիւն տանք աս վերջի գործողութիւններուն վրայ . ուրիշ յօդուածով մ'ալ կը դնենք մեղրամոմէ ճրագ շինելուն կերպը :

Փեթակին մէջի մեղուններուն շինած մաղերը երկու տեսակ նիւթէն են, մէյմը կարծր մասունքը՝ որ է մոմը, որուն մէջ շինուած են բջիջները կամ ծակտիքը, մէյմըն ալ ան ծակերուն մէջ լեցուած մեղրը՝ որ մեղունները իրենց պաշարին համար կը ժողվեն : Ի՞նչ մաղերը փեթակէն դուրս հանելէն ետքը աս երկու տեսակ նիւթերը, այսինքն մոմն ու մեղըր մէկմէկէ զատելու համար՝ մաղերը բարակ բարակ կտրտէ և ուռնիի ճիւղ